

Uhryna // Chas i Podii. – 2013. – №34. – 22 serpnia; Fedorchuk O. Kontsertom pidtrymaly kyivskiy Maidan / Oleksander Fedorchuk // Svoboda. – 2014. – №15. – S.18; Khmelkovskiy L. Ukrainska tserkva provela pershyi festyval / Levko Khmelkovskiy // Svoboda. – 2013. – №28. – S.9; Tsenhlevych I. Na festyvali v tserkvi sv. Troitsi / Iryna Tsenhlevych // Chas i Podii. – 2011. – №33. – 18 serpnia; Shtohryn O. Parafialnyi festyn v Ukrainskii katolytskii tserkvi Neporochnoho Zachattia m. Palantain / Oksana Shtohryn // Chas i Podii. – 2012. – №45. – 07 lystopada.

4. Herasymovych–Olynets M. Seminar tserkovnoho spivu / Mariia Herasymovych–Olynets' // Svoboda. – 1996. – Ch.183. – S.3; Zaviiriukha V. Sviato–Sofivska seminarria rozpochala navchalnyi rik / Vasyl Zaviiriukha // Svoboda. – 2014. – №44. – S.7; Konkurs, prysviacheniy istorii UHKTs / Tovarystvo «Sviata Sofia» // Svoboda. – 2014. – №17. – S.9; Lyktei Ya. Vidbulasia Shkola hry na banduri ta khorovoho spivu / Yaroslav Lyktei // Svoboda. – 2010. – №41. – S.11; Naibilshe doviriayut tserkvi // Mist. – 2013. – 21 liutoho; Plianuiut litni kursy Instytutu im. A. Sheptytskoho // Svoboda. – 1992. – Ch.20. – S.1; Pravoslavno–katolytski vidnosyny budut temoiu litnikh kursiv Instytutu im. A. Sheptytskoho // Svoboda. – 1993. – Ch.60. – S.1; Smal M. Tserkva vykhovuie patriotiv / Mykola Smal // Svoboda. – 2008. – №39. – S.7; U litnikh kursakh Instytutu im. A. Sheptytskoho vzlyai uchast vykladachi Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii // Svoboda. – 1995. – Ch.146. – S.3; Khraplyva–Shchur L. Khto dopomozhe nashym prykhylnykam? / Lesia Khraplyva–Shchur // Svoboda. – 1997. – Ch.29. – S.4; Chykagska hromada vshanuvala Instytut im. Mytropolity Andreia // Svoboda. – 1997. – Ch.12. – S.4.

5. Ivanyshyn–Uhryna S. Otets Mykola Buriadnyk: «Sluzhba Bozha vazhali ne povynna zakinchuvatysia v khrami» / Svitlana Ivanyshyn–Uhryna // Chas i Podii. – 2012. – №31. – 01 serpnia; Ivanyshyn–Uhryna S. Otets Mykhailo Kuzma, nastoiatel tserkvy Neporochnoho Zachattia u m. Palantain: «Ya namahaius skerovuvaty parafiiu do yednosti, liubovi, rozvytku dukhovnoho zhyttia» / Svitlana Ivanyshyn–Uhryna // Chas i Podii. – 2013. – №49. – 05 hrudnia; Ivanyshyn–Uhryna S. Otets Yaroslav Mendiuk, nastoiatel parafii sv. Yosafata: «Moia osobysta mriia – shchob u maibutnomu parafii nazavzhdy zalyshylasia ukrainskoiu, hreko–katolytskoiu, a ne prosto katolytskoiu skhidnoho obriadu» / Svitlana Ivanyshyn–Uhryna // Chas i Podii. – 2013. – №41. – 10 zhovtnia; Tsenhlevych I. Nastoiatel tserkvy Neporochnoho Zachattia u m. Palantain – o. Mykhailo Kuzma: «Nasha parafii malenka, ale maie velyke sertse» / Iryna Tsenhlevych // Chas i Podii. – 2012. – №42. – 17 zhovtnia.

6. Ilarion (Mytropolyt) Ukrainska tserkva: Narysy z istorii Ukrainkoi Pravoslavnoi Tserkvy: U 2 t. – Vinnipeg: Vydannia Konsystorii UHPTserkvy v Kanadi, 1982. – 364 s.

7. Kalach V. Relihiia ta ukrainske natsiietvorennia / V. Kalach // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Ukrainoznavstvo. – 2010. – №14. – S.54–56.

8. Lypynskiy V. Relihiya i tserkva v istorii Ukrainy / V. Lypynskiy. – K.: Rada, 1995. – 111 s.

9. Paslavskiy I. Mizh Skhodom i Zakhodom. Narysy z kulturno–politychnoi istorii Ukrainkoi Tserkvy / Ivan Paslavskiy. – Lviv: Strim, 1994. – 143 s.

10. Khmelkovskiy L. Albom do 100–richchia parafii / Levko Khmelkovskiy // Svoboda. – 2013. – №34. – S.11.

Bilovus L. L., Candidate of Philological Sciences, Association Professor Chair of Documentation, Information Activities and Ukrainian Science, Ternopil National Economic University (Ukraine, Ternopil), Lesya_Bilovus@i.ua

Ukrainian church in the United States on the pages of Ukrainian periodic works: cultural and educational activity

The article is devoted to the importance of the role of the spiritual factor in the national identity formation and preservation of the national identity by the Ukrainian Diaspora in the United States. Due to the Ukrainian church educational and cultural activity that is highlighted on the pages of Ukrainian-language periodicals, and what is the purpose of the present study, we receive the importance of religion in the formation of the Ukrainian Diaspora community. The analyzed feature material leads us to an important insight about the direct relationship between the level of community religiosity and the strength of its national consolidation.

Keywords: Ukrainian-language periodicals of the USA, Ukrainian Diaspora, national identity, Ukrainian church.

***

УДК 069.12:908(477.82)«1991/2016»

Більо Л. М.,
аспірант, Східноєвропейський
національний університет ім. Л. Українки
(Україна, Луцьк), lybchik80@gmail.com

КУЛЬТУРНО–ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ (1991–2016 РР.)

Охарактеризовано культурно–освітню діяльність Волинського краєзнавчого музею впродовж 1991–2016 рр. Проаналізовано традиційні форми культурно–освітньої діяльності обласного музею, його філії та відділів: екскурсій, лекцій, виставки, історичні години, тематичні вечори. Звернуто увагу на нові напрями роботи з музейною аудиторією – акція «Ніч у музеї», творчі зустрічі, майстер–класи, обласні конкурси писанкарства та різдвяно–новорічної атрибутики, концерти, театралізовані вистави, музейні посиденьки та ін. Звернуто увагу на роботу музею із дитячою аудиторією, на освітніх програмах для дошкільної та учнівської аудиторії. У діаграмах подано статистику кількості екскурсій, лекцій, стаціонарних і пересуваних виставок та відвідуваності обласного музею, його відділів та філії за період 1991–2016 рр. Звернуто увагу на нові музейні послуги для відвідувачів.

Ключові слова: музей, музейна аудиторія, культурно–освітня діяльність, Волинська область.

Роки українського державотворення стали важливим етапом зміни місця і ролі музею як соціокультурної інституції. В останні десятиріччя музейного будівництва найбільш істотних змін зазнала культурно–освітня діяльність вітчизняних музеїв, форми та методи їх роботи із музейною аудиторією. Подальша розбудова музейництва вимагає ґрунтовного аналізу набутого в останні десятиріччя досвіду у цій галузі. Дослідження вказаних процесів на загальнодержавному рівні не можливе без вивчення регіонального аспекту проблеми, зокрема матеріалів Волинської області. Необхідність такої розвідки актуалізується недостатністю розробки проблеми у вітчизняній історіографії.

Дослідженням культурно–освітньої діяльності музейних закладів України, її основних напрямів і особливостей у новітній українській історіографії присвячені публікації Н. С. Мартем'янова [20], І. Г. Рудавіна [27], І. С. Синельник [29] та ін. Зміна моделі діяльності музеїв на рубежі ХХ–ХХІ ст. зумовила появу низки праць вітчизняних авторів, присвячених проблемам музейної комунікації (Т. Ю. Белофастова [1], П. В. Вербицька [2], Г. Б. Рудик [28] та ін.). Практичний складовий культурно–освітньої діяльності музеїв Волинської області присвячені статті Л. В. Гриб [4], Л. М. Завади [10], Є. І. Ковальчук [18], Л. А. Мірошниченко–Гусак [21], В. В. Надольської [24], та ін.

Мета статті – охарактеризувати форми і напрями культурно–освітньої діяльності Волинського краєзнавчого музею та його відділів протягом періоду незалежності України.

Завдання статті – з'ясувати особливості організації та проведення культурно–освітньої роботи обласного краєзнавчого музею впродовж 1991–2016 рр.

Культурно–освітня діяльність є одним з важливих напрямів музейної роботи. Її виділення з–поміж різнопланових сфер музейної діяльності припало на кінець ХІХ – початок ХХ ст., отримавши назву «культурно–виховна робота». З другої половини 1920–х рр. з уваги на суспільні зміни і нові вимоги щодо виконуваних музеями функцій така діяльність почала позначатися терміном «політико–просвітня робота», з 1930–х рр. – «масова політико–просвітня робота». На рубежі 1950–1960–х рр. з поверненням до радянських музеїв статусу

наукових установ акцент було зроблено на «науково-освітній роботі». Зміна поняття відображала розуміння суті роботи з відвідувачами на різних історичних етапах та значення, яке цьому напряму діяльності музею надавала держава [26, с. 5].

З початку 1990-х рр. у музейній роботі з відвідувачами починають запроваджуватися нові підходи. Цей процес був тісно пов'язаний із суспільно-політичними змінами в Україні. Практично до кінця 1980-х рр. науково-освітня діяльність музеїв співвідносилася з «ленінськими принципами комуністичної пропаганди». Її основним завданням було «поширення марксистсько-ленінської ідеології і формування комуністичного світогляду, виховання комуністичного відношення до праці, пропагування ідей інтернаціоналізму та патріотизму, формування моральних якостей особистості, естетична пропаганда, боротьба проти буржуазної ідеології» [34, с. 470]. Відвідувач у цей час розглядався як пасивний об'єкт, котрому надавалася ідеологічно вивірена інформація. Процеси українського державотворення заклали підґрунтя для нового розуміння процесів взаємодії музею та відвідувача, появи терміну «культурно-освітня робота», який замінив поняття «масово-просвітницька робота», «наукова пропаганда», передбачаючи проведення музейниками освітньої діяльності у культурному просторі.

Починаючи з 1990-х рр. по новому культурно-освітня робота почала проводитися і у музеях Волинської області, зокрема у її провідному осередку – Волинському краєзнавчому музеї (далі – ВКМ). Він виступає координаційним та методичним центром культурно-освітньої діяльності для комунальних та громадських музейних закладів Волині. Станом на 1 січня 2017 р. структурними підрозділами ВКМ

є 5 діючих музеїв: це філія – Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки, та чотири відділи: Художній музей м. Луцька, Музей волинської ікони і Музей історії Луцького братства у Луцьку, та Затурцівський меморіальний музей В'ячеслава Липинського [33].

Обласний музей активно реалізує різноманітні форми культурно-освітньої діяльності та активно використовує як традиційні, так й нові види роботи з відвідувачами. Найбільш поширеними з них є екскурсії, лекції, виставки. Головним критерієм виділення екскурсій, що відрізняє її від інших можливих форм культурно-освітньої діяльності музею, є функція презентації експозиції (виставки). «Екскурсія – це колективний огляд музею, виставки, пам'ятки, об'єкту природи тощо, по визначеному маршруту під керівництвом екскурсовода з пізнавальними, освітніми, науковими та виховними цілями, а також для забезпечення естетичних потреб при використанні вільного часу» [34, с. 471]. Екскурсії різняться місцем проведення та об'єктами показу, характером тематики, цільовою спрямованістю та складом екскурсантів.

Кількість екскурсій ВКМ та його відділів протягом досліджуваного періоду представлено у рис. 1. Значна відмінність у статистичних даних екскурсійного обслуговування аудиторії обласного музею та його відділів у 1991 та 2016 рр. пов'язана зі змінами у мережі музейних закладів області (реорганізацією 6-ти відділів ВКМ у самостійні комунальні установи). Після певного зменшення кількості проведених екскурсій у 1996–2001 рр. музейні працівники відновили попередні показники і проводять більше 2000 екскурсій щороку.

Проведення екскурсій в останні роки поєднується із іншими формами культурно-освітньої діяльності,

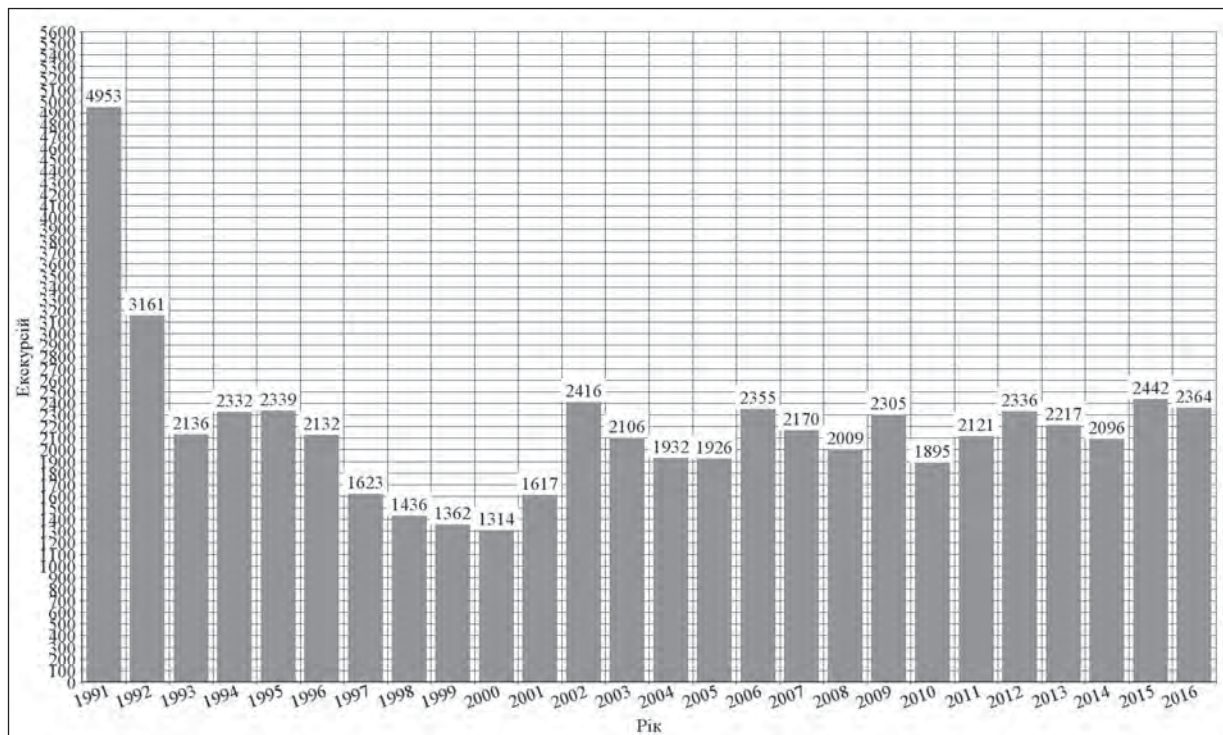

Рис. 1. Кількість проведених екскурсій ВКМ (1991–2016 рр.)

які об'єднуються однією темою, наприклад, грою, театралізованою виставою, майстер–класом тощо [26, с. 7]. Прикладом заходу такого формату є проведення міжнародної акції «Ніч у музеї», яка набула надзвичайної популярності у відвідувачів музейних закладів Волинської області.

Першим у Волинській області у 2009 р. до цієї акції долучився Художній музей м. Луцька. У рамках акції музейні працівники провели екскурсію експозицією, на концерті учасники дійства стали слухачами музики українського бароко [14, арк. 23].

Протягом досліджуваного періоду Художній музей щорічно організовує тематичний захід у рамках акції «Ніч у музеї». Кожну подію цього проекту колектив музею проводить за ґрунтовною науковою концепцією. Глядачам пропонується не просто огляд виставки або прослуховування музики вночі: їх спонукають замислитись над головною темою, перейняти проблематику, новаторськими пошуками та здобутками в царині музики, літератури, театру. Схвальні відгуки волинян та гостей області отримали підняті теми «Українське альфреско» (2009), «Українська культура: минувшина і сьогодення» (2011), «Хочеш досягнути велике? Починай з малого...» (2012), «Вірність землі і преданіям...» (2015) тощо [25].

Музей історії Луцького братства у 2013 р. в рамках акції «Ніч у музеї» також провів інсценізоване дійство «Урочисте посвячення в луцькі братчики». Ритуали і стилістика були максимально наближені до XVII ст. Дійство супроводжувалося співом хору семінаристів Волинської богословської академії УПЦ КП [15, арк. 30].

З 2016 р. до проведення міжнародного проекту долучився обласний краєзнавчий музей, організувавши захід «Ніч у музеї. Тут живе історія...». Акція поєднала

у собі театралізовану екскурсію, майстер–класи, музику, кіноперегляди тощо [31].

Актуальним напрямом сучасної культурно–освітньої роботи музею залишається популяризація історичної та культурної спадщини через проведення лекційних заходів. Організація такої форми роботи у музеї значною мірою відрізняється від лекцій у закладах освіти, оскільки у музеї використовуються експозиційні зали та поданий матеріал лектора опирається на музейні предмети. Так, протягом 1990–х рр. для населення міста Луцька діяли лекторії «Волинь: сторінки історії» [7, арк. 15] та «Волинь літературна», які знайомили учасників із подіями та видатними постатями Волині [5, арк. 8].

Напередодні свята зимового Миколая, у 2012 р. ВКМ започаткував щорічні лекторії на тему «Святий Миколай – покровитель Луцька». Під час лекцій було показано слайд–фільм «Святий Миколай Мерлікійський в іконописі, монументальному мистецтві та сфрагістичних пам'ятках» та демонструвалася фотодокументальна виставка «Святий Миколай на гербі міста Луцька: витоки і побутування патронального символу» [15, арк. 21]. Поширеною є практика проведення музейними співробітниками лекторіїв в інших закладах та установах. Основна ціль лекційних занять – донести до відвідувача теоретичний матеріал поєднуючи його з матеріалами музейних колекцій (музейні предмети, дублікати, ілюстрації тощо) [34, с. 480].

Музейні працівники ВКМ постійно спрямовують свої зусилля на розширення тематики лекційних програм, урізноманітнення сфери та покращення якості музейних послуг.

Кількість лекцій, проведених працівниками обласного музею та його відділів впродовж 1991–2016 рр., представлено у рис. 2. Остання засвідчує відмінності у

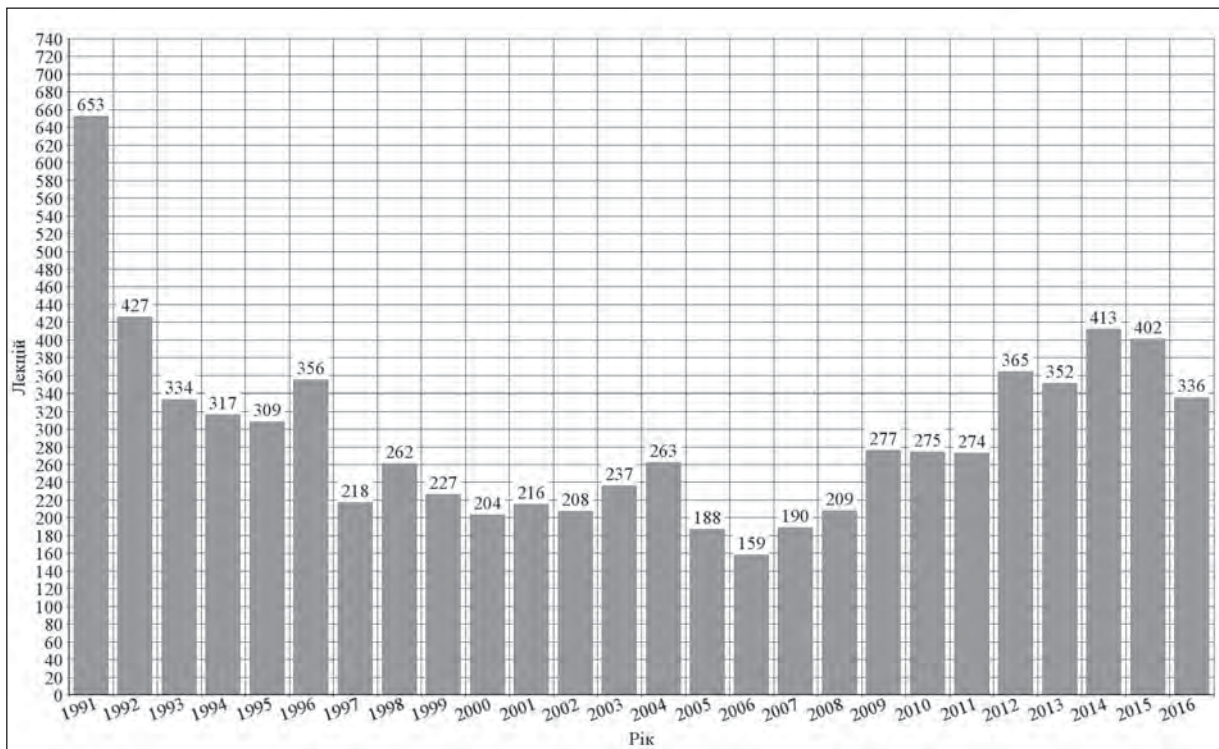

Рис. 2. Кількість проведених лекцій ВКМ (1991–2016 рр.)

показниках у різні роки. Більш активне використання такої форми роботи в певний час пояснюється актуалізацією лекційної тематики, затребуваністю музейною аудиторією такої форми співпраці.

Значну зацікавленість відвідувачів викликають й виставки. Виставки – стаціонарні та пересувні – присвячуються актуальним питанням сучасності. Вони підвищують доступність, суспільну значимість музейних колекцій, оперативно уводять в обіг наукові досягнення музею. Працівниками ВКМ робота в цьому напрямі проводиться дуже активно, результатом чого є відкриття щороку декількох десятків нових виставок.

Для експонування у будинках культури, закладах освіти та інших організаціях створюються пересувні виставки, які є найбільш видозмінюючою динамічною формою роботи музею. Наприклад, під час проведення у м. Луцьку фестивалю українського опору «Бандерштат» відбувається представлення пересувної виставки «УПА. Історія нескорених», матеріали якої висвітлюють історію, структуру, діяльність Української Повстанської Армії [16, арк. 21].

У рис. 3 представлена кількість стаціонарних та пересувних виставок, що експонувались на підприємствах, в установах, навчальних закладах, таборах дитячого відпочинку протягом досліджуваного періоду. Наведені дані засвідчують помітне збільшення використання виставок у культурно–освітній діяльності обласного музею та його відділів протягом 1991–2016 рр.

Протягом досліджуваного періоду у практиці музейної культурно–освітньої роботи починають використовуватися нові форми комунікації з дитячою аудиторією. Організація та проведення музейних заходів для найменших відвідувачів тісно пов'язується

з використанням ігрових та навчальних форм дозвілля. Музейні співробітники ставлять перед собою завдання ввести музей у сферу життєвих інтересів підростаючого покоління, навчити його користуватись музеєм як засобом отримання додаткової інформації, як місцем відпочинку та розваги. Слід зазначити, що проведення роботи музею з дошкільнятами та учнями молодших класів дозволяє вирішувати проблему виховання майбутніх потенційних відвідувачів, для яких візит до музею буде невід'ємною складовою життя.

Для реалізації цієї ідеї у ВКМ розроблено спеціальну культурно–освітню програму для роботи із учнями волинських шкіл «Музей – школі». Мета програми, формування музейної аудиторії, потенційної зокрема, завдання – популяризація музею через широке використання різних форм музейної комунікації у процесі навчання. Музей пропонує такій категорії відвідувачів різнопланові форми роботи: екскурсій–казки, інтерактивні екскурсії, уроки–екскурсії з окремих навчальних дисциплін, тематичні цикли лекцій, театралізовані заходи, майстер–класи тощо. Вони проводяться як у самому музеї із використанням експозиції та виставкових залів, а також за межами музею із використанням пересувних виставок [23].

До прикладу, в рамках цієї програми у ВКМ розроблено ігрові екскурсії для знайомства з відділом природи під загальною назвою «Мандрівка у рідну природу». Цикл заходів під загальною назвою «Чарівні пори року» розрахований на вихованців дитячих садочків та учнів молодших класів та проводиться протягом усього навчального року. Із 2012 р. для такої категорії відвідувачів проводяться екскурсій–казки «Гостина у Зимоньки–Зими», «Прощання із Зимонькою–Зимом», «Ой весна–красна, що ти нам веснонька

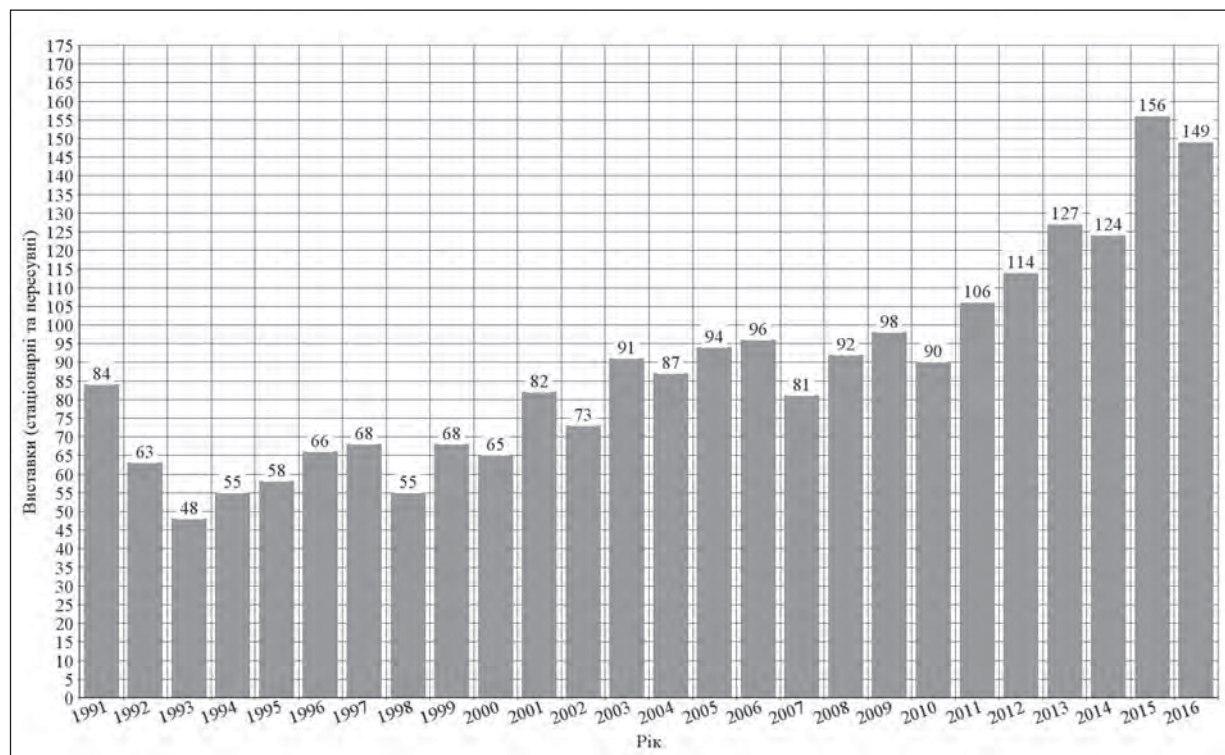

Рис. 3. Кількість відкритих виставок ВКМ (1991–2016 рр.)

принесла», «Літо–літечко, радіють діточки...», «В гостях у Золотої осені» тощо [15, арк. 23].

Традиційним для ВКМ стало проведення культурно–освітньої роботи у таборах літнього відпочинку для дітей «Сонячний» у с. Гаразджа Луцького і в с. Дачне Ківерцівського районів та ін. Переважно такі заходи відбуваються із залученням виставок та організацією майстер–класів із народними умільцями. Серед них, В. Галкіна (соломопластика), А. Лучка (лозоплетіння), художник–кераміст Ж. Милашкевич та А. Філозоф (гончарство), художники І. Сардак та С. Костукевич тощо [16, арк. 28].

З метою популяризації традиційно–побутової культури українського народу в обласному краєзнавчому музеї для дітей та студентів організуються творчі зустрічі із Г. Махонюк та А. Махонюком, О. Пузняк (вишивка), майстер–класи із соломоплетіння заслуженого майстра народної творчості України «Дідух від Марії Кравчук» та зі створення гобеленів Андрія і Галини Микит, етнографічна година «Традиційні головні убори волинян», урок–казка «В гості до Святого Миколая» з майстер–класом з виготовлення новорічної іграшки та ін. [16, арк. 27].

Відділ етнографії та народних промислів ВКМ традиційно проводить обласні конкурси писанкарства та різдвяно–новорічної атрибутики. Їх метою є популяризація народної обрядовості найбільших християнських свят – Різдва та Воскресіння Христового. Протягом досліджуваного періоду у музеї було проведено 11 обласних конкурсів різдвяно–новорічної атрибутики та 22 обласних конкурси писанкарства. Конкурси дозволяють відкривати нові імена обдарованих митців, актуалізувати українські традиції та стимулювати інтерес громадськості до різних напрямів народного мистецтва. По завершенні таких змагань щорічно створюються виставки конкурсних робіт, які поповнюють фонди обласного музею [17, арк. 24].

Під час літніх шкільних канікул у ВКМ проводяться безкоштовні екскурсії для дітей–сиріт, напівсиріт, школярів з малозабезпечених та неблагополучних сімей і категорії потерпілих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС – вихованців таборів денного перебування, що діють при навчальних закладах м. Луцька [11, арк. 38].

Традиційно в обласному музеї та його відділах для громадськості проводяться історичні години до відзначення важливих дат та подій у житті кожного українця. Щорічно відбувається вшанування Дня Соборності України (22 січня), проведення Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав (15 лютого), тематичні вечори до відзначення річниці бою під Крутами (29 січня), до річниці аварії на ЧАЕС (26 квітня), до Дня української писемності та мови (9 листопада), до Дня пам'яті жертв голодомору в Україні (четверта субота листопада) тощо [13, арк. 18].

Щорічно музейними закладами організуються зустрічі з ветеранами Другої світової війни, волинськими дисидентами, ліквідаторами трагедії на Чорнобильській АЕС, письменниками, громадськими активістами тощо.

З метою формування у молоді активної громадянської позиції в обласному краєзнавчому музеї проведені вечір–спогад «Воїни світла» з вшанування пам'яті волинян – Героїв Небесної Сотні (20 лютого

2014 р.), зустріч з активістами Самооборони Майдану Б. Климчуком, С. Рижковим, О. Кушнером, сотником 35–ої сотні Самооборони Майдану «Волинська Січ» П. Данильчуком та пораним під час розстрілів Небесної Сотні (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.) [16, арк. 22].

У музеї приходять не лише за новими знаннями, але також заради відпочинку і розваг. Для забезпечення цієї рекреаційної потреби відвідувачів ВКМ використовує такі культурно–освітні форми як зустрічі з цікавими людьми, концерти, літературні вечори, театралізовані вистави, кіноперегляди [34, с. 484]. Прикладом такого заходу є вечір–концерт класичної і сучасної фортепіанної музики у виконанні С. Лунчу (м. Львів), присвячений дню народження І. Стравінського, проведений у ВКМ (2000 р.) [8, арк. 18].

Протягом останніх років у Колодяжненському меморіальному музеї Л. Українки традиційно відбувається проведення заходу «Різдвяний вечір у Косачів» [6, арк. 28]. Він проходить у форматі родинного Свят вечора та наближений у традиціях до дитячих років Лесі Українки. Захід супроводжується вертепом, дітьми колядниками – учасниками гуртка «Лесине джерельце», який діє при музеї, постановкою різдвяних сценок на твори Олени Пчілки тощо. Головна мета заходу – представити учасникам старовинні українські традиції у різдвяному святкуванні родини Косачів [30].

Особливим форматом культурно–освітніх заходів у музеї до свят Різдва Пресвятої Богородиці та Покрови Пресвятої Богородиці є проведення, починаючи з 2005 р., хресних ходів до Холмської Чудотворної ікони Божої Матері, яка зберігається у Музеї волинської ікони [12, арк. 20].

У 2015 р. обласний музей запровадив нову форму культурно–освітньої роботи – цикл заходів під загальною назвою «Музейні посиденьки». Особливість цього проекту полягає у тому, що відвідувачі у невимушеній атмосфері, під час бесід та дискусій за чаюванням знайомляться з цікавими фактами історії області («Українське слово на Волині в часи випробувань (кінець XIX – початок XX ст.)», «Історія становлення національної символіки: герби і прапори України та Волинського краю» тощо). Проект став цікавим майданчиком для обговорення учасниками питань історії, культури та краєзнавства [16, арк. 23].

У 2015–2016 рр. у ВКМ з'явилася послуга «Єдиного квитка». Усі бажаючі мали змогу отримати 50–ти відсоткову знижку на відвідування протягом 7 днів обласного музею та трьох його відділів – Музею волинської ікони, Художнього музею та Музею історії Луцького братства [17, арк. 31].

Протягом останніх років обласний музей та його відділи щорічно відвідує понад 70 тис. осіб. Статистика відвідуваності цього музею представлена у рис. 4.

Така значна різниця у кількості відвідувачів у 1991 р. та 2016 р. пояснюється в першу чергу змінами у мережі музейних закладів області.

Висновки. Таким чином, трансформації у суспільно–політичному житті України заклали підґрунтя для змін у культурно–освітній діяльності вітчизняних музеїв, ВКМ зокрема. Разом із традиційними формами роботи із відвідувачами (екскурсії, лекції, виставки) активно використовуються інтерактивні заходи («Ніч у музеї»,

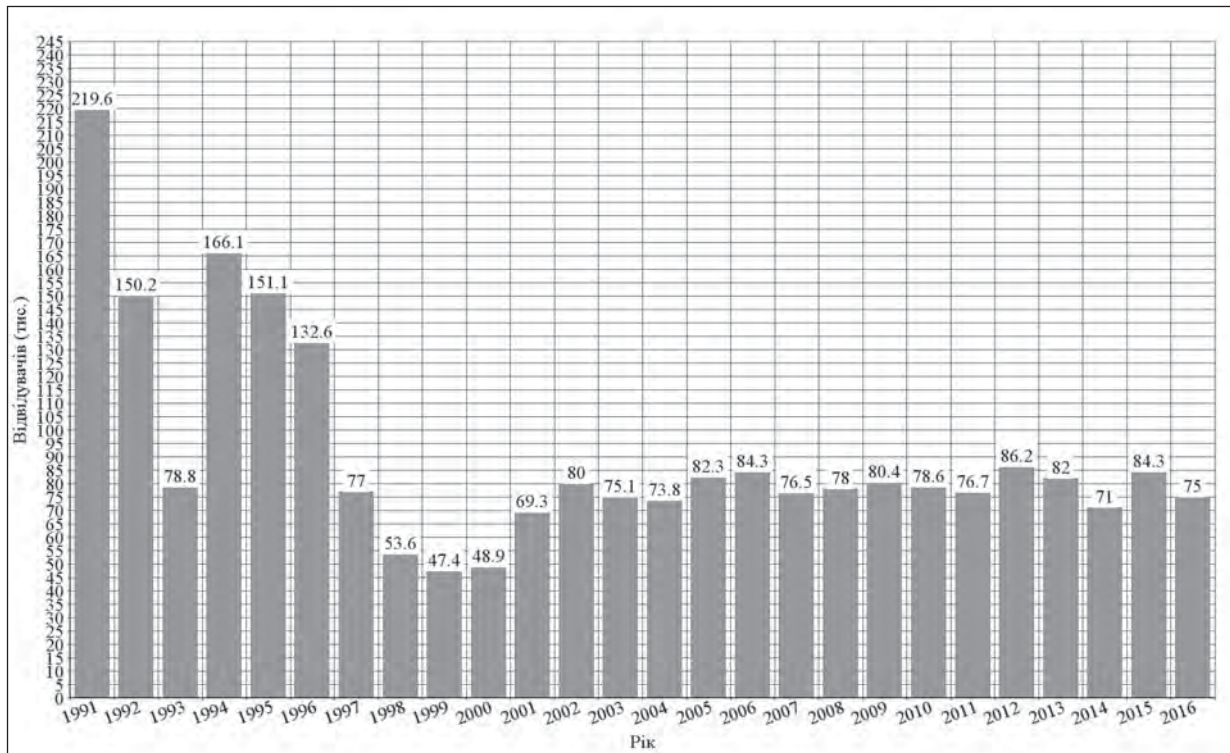

Рис. 4. Кількість відвідувачів ВКМ (1991–2016 рр.)

майстер-клас, музейні посиденьки та ін.). З метою активізації співпраці між музейними та освітніми закладами розроблено програму «Музей – школі». Залучаючи сучасні форми комунікації та розгортаючи різнопланову діяльність з музейною аудиторією впродовж досліджуваного періоду ВКМ став важливими культурними осередками краю.

Список використаних джерел

1. Белофастова Т. Ю. Актуальні проблеми реалізації культурно-просвітнього потенціалу сучасних музеїв // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. – К., 2002. – Вип.6. – С.160–167.
2. Вербицька П. В. Нові підходи до вдосконалення просвітницької діяльності музею / П. В. Вербицька // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2014. – Вип.16. – С.14–18.
3. Вернидубов О. Хроніка громадського музейного будівництва / О. Вернидубов, О. Нагорна, Л. Криштапюк // Волинський музей: історія і сучасність. Наук. зб. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, Луцьк–Колодяжне, 18–19 травня 2004 р. – Луцьк, 2004. – Вип.3. – С.25–28.
4. Гриб Л. З історії створення відділу науково-освітньої роботи у Волинському краєзнавчому музеї. Форми і методи роботи / Л. Гриб, Л. Пальоха // Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск 5. Матеріали V Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 24-й річниці Незалежності України та 85-й річниці створення Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк, 16. – Луцьк, 2014. – С.37–40.
5. Державний архів Волинської області. – Ф.Р-2083. – Оп.1. – Спр.458. – 17 арк.
6. Там само. – Спр.470. – 21 арк.
7. Там само. – Спр.514. – 20 арк.
8. Там само. – Спр.521. – 24 арк.
9. Там само. – Спр.544. – 36 арк.
10. Завада Л. Волинський краєзнавчий музей і навчально-освітні заклади. Проекти музейно-педагогічного напрямку / Л. Завада // Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип.7. / упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силюк / Л. Завада. – Луцьк, 2015. – С.157–160.

11. Звіт про роботу ВКМ у 2004 р. // Науковий архів ВКМ.
12. Звіт про роботу ВКМ у 2005 р. // Науковий архів ВКМ.
13. Звіт про роботу ВКМ у 2008 р. // Науковий архів ВКМ.
14. Звіт про роботу ВКМ у 2009 р. // Науковий архів ВКМ.
15. Звіт про роботу ВКМ у 2012 р. // Науковий архів ВКМ.
16. Звіт про роботу ВКМ у 2013 р. // Науковий архів ВКМ.
17. Звіт про роботу ВКМ у 2015 р. // Науковий архів ВКМ.
18. Ковальчук Є. І. Культурно-освітня діяльність музейних закладів як складова музейної комунікації (за результатами соціологічних досліджень Волинського краєзнавчого музею) / Є. І. Ковальчук // Волинський музейний вісник: Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель. Наук. зб. – Луцьк, 2012. – Вип.4. – С.73–76.
19. Макеєва І. А. Культурно-образовательная деятельность музея: содержание и формы [Електронний ресурс] / И. А. Макеєва // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. – 2011. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kulturno-obrazovatel'naya-deyatelnost-muzeya-soderzhanie-i-formy>.
20. Мартем'янова Н. С. Музейна педагогіка в організації культурно-освітньої діяльності музею / Н. С. Мартем'янова // Вісник Харківської державної академії культури. – 2013. – Вип.39. – С.257–263.
21. Мірошниченко-Гусак Л. Етнографічна виставка «Традиційне вбрання волинян та поліщуків»: взаємодія з відвідувачем / Л. Мірошниченко-Гусак // Волинський музей. Історія і сучасність. Науковий збірник. Випуск 5. Матеріали V Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 24-й річниці Незалежності України та 85-й річниці створення Волинського краєзнавчого музею – Луцьк, 2014. – С.122–125.
22. Мотина В. В. Культурно-образовательная деятельность музеев и музейная педагогика [Електронний ресурс] / В. В. Мотина // Труды Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. – 2013. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/kulturno-obrazovatel'naya-deyatelnost-muzeev-i-muzeynaya-pedagogika-1>.
23. Музей – школі [Електронний ресурс] // Волинський краєзнавчий музей. – 2016. – Режим доступу: http://volyn-kraemus.at.ua/index/muzej_shkoli/0-4.
24. Надольська В. В. Робота з відвідувачами у музеях Волинської області: традиції та новачі / В. В. Надольська //

Волинський музейний вісник: *Наук. зб.: Вип.6. / упр-ня культури Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силук.* – Луцьк, 2014. – С.53–56.

25. Ніч музеїв [Електронний ресурс] // Художній музей у місті Луцьку. – 2012. – Режим доступу: http://art-lutsk.at.ua/news/novini_nich_muzejiv/2012-05-15-26.

26. Озерова Д. Е. Культурно-образовательная деятельность музеев в России и за рубежом: методические указания / Д. Е. Озерова; Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова. – Ярославль: ЯрГУ, 2011. – 48 с.

27. Рудавина І. Г. Культурно-освітня діяльність театральних музеїв Надніпрянської України: 70–80-і роки ХХ століття / І. Г. Рудавина // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – №3. – С.101–105.

28. Рудик Г. Б. Відвідувачі музею як об'єкт дослідження / Г. Б. Рудик // Музейний простір. – 2013. – №1. – С.18–21.

29. Синельник І. С. Культурно-освітня діяльність Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського у другій половині ХХ ст. / І. С. Синельник // Сторінки історії: збірник наукових праць. – 2012. – Вип.34. – С.141–152.

30. У Колодяжному на Волині готуються до «Різдва у Косачів» [Електронний ресурс] // День. – 2016. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/news/070116-u-kolodyazhnomu-na-volyni-gotuyutsya-do-rizdva-u-kosachiv>.

31. У Луцьку провели грандіозну ніч у музеї [Електронний ресурс] // VIP. – 2016. – Режим доступу: <http://vip.volyn.ua/articles/u-lucku-mynula-grandiozna-nich-u-muzeji>.

32. Фесенко Г. Г. Роль музеїв у формуванні культурного простору України [Електронний ресурс] / Г. Г. Фесенко – Режим доступу: <https://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1% B8.pdf>.

33. Що таке музейний простір Волині? [Електронний ресурс] // Музейний простір Волині. – Режим доступу: <http://volyn-museum.com.ua/>.

34. Юрєнева Т. Ю. Музееведение / Т. Ю. Юрєнева. – М.: Академический Проект, 2007. – 560 с.

References

1. Bjelofastova T. Ju. Aktualni problemy realizacii kul'turno-prosvitnogo potencialu suchasnyh muzeiv // Visnyk KNUKIM: Zb. nauk. prac'. – K., 2002. – Vyp.6. – S.160–167.

2. Verbyc'ka P. V. Novi pidhody do vdoskonalennja osvitync'koi' dijal'nosti muzeju / P. V. Verbyc'ka // Pedagogichna osvita: teoriya i praktyka. – 2014. – Vyp.16. – S.14–18.

3. Vernyubov O. Hronika gromads'kogo muzejnogo budivnytva / O. Vernyubov, O. Nagoma, L. Kryshapjuk // Volyn's'kyj muzej: istorija i suchasnist'. Nauk. zb. Materialy III Vseukrai'ns'koi' naukovo-praktychnoi' konferencii, Luc'k–Kolodjazhne, 18–19 travnja 2004 r. – Luc'k, 2004. – Vyp.3. – S.25–28.

4. Gryb L. Z istorii stvorennja viddil naukovo-osvitn'oi' roboty u Volyn's'komu krajeznavchomu muzei'. Formy i metody roboty / L. Gryb, L. Pal'oha // Volyn's'kyj muzej. Istoriya i suchasnist'. Naukovyj zbirnyk. Vypusk 5. Materialy V vseukrai'ns'koi' naukovo-istoryko-krajeznavchoi' konferencii, prysvjachenoi' 24-j richnyci Nezalezhnosti Ukraïny ta 85-j richnyci stvorennja Volyn's'kogo krajeznavchogo muzeju, m. Luc'k, 16. – Luc'k, 2014. – S.37–40.

5. Derzhavnyj arhiv Volyn's'koi' oblasti. – F.R–2083. – Op.1. – Spr.458. – 17 ark.

6. Tam samo. – Spr.470. – 21 ark.

7. Tam samo. – Spr.514. – 20 ark.

8. Tam samo. – Spr.521. – 24 ark.

9. Tam samo. – Spr.544. – 36 ark.

10. Zavada L. Volyn's'kyj krajeznavchij muzej i navchal'no-osvitni zaklady. Proekty muzejno-pedagogichnogo naprjamku / L. Zavada // Volyn's'kyj muzejnyj visnyk: Nauk. zb.: Vyp.7. / uпр-nja kul'tury Volyn. ODA; Volyn. krajezn. muzej; kaf. dokumentoznavstva i muzejn. cpravu SNU ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силук / L. Zavada. – Luc'k, 2015. – S.157–160.

11. Zvit pro robotu VKM u 2004 r. // Naukovyj arhiv VKM.

12. Zvit pro robotu VKM u 2005 r. // Naukovyj arhiv VKM.

13. Zvit pro robotu VKM u 2008 r. // Naukovyj arhiv VKM.

14. Zvit pro robotu VKM u 2009 r. // Naukovyj arhiv VKM.

15. Zvit pro robotu VKM u 2012 r. // Naukovyj arhiv VKM.

16. Zvit pro robotu VKM u 2013 r. // Naukovyj arhiv VKM.

17. Zvit pro robotu VKM u 2015 r. // Naukovyj arhiv VKM.

18. Koval'chuk Je. I. Kul'turno-osvitnja dijal'nist' muzejnyh zakladiv jak skladova muzejnoi' komunikacii' (za rezul'tatamy

sociologichnyh doslidzhen' Volyn's'kogo krajeznavchogo muzeju) / Je. I. Koval'chuk // Volyn's'kyj muzejnyj visnyk: muzei' u doslidzhenni ta zberezheni pam'jatok kul'turnoi' spadshhynu zahidnoukrai'ns'kyh etnichnyh zemel'. Nauk. zb. – Luc'k, 2012. – Vyp.4. – S.73–76.

19. Makeeva I. A. Kul'turno-obrazovatel'naja dejatel'nost' muzeja: sodержanie i formy [Elektronnyj resurs] / I. A. Makeeva // Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. A. Nekrasova. – 2011. – Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/kulturno-obrazovatel'naja-deyatelnost-muzeja-soderzhanie-i-formy>.

20. Martem'janova N. S. Muzejna pedagogika v organizacii' kul'turno-osvitn'oi' dijal'nosti muzeju / N. S. Martem'janova // Visnyk Harkivs'koi' derzhavnoi' akademii' kul'tury. – 2013. – Vyp.39. – S.257–263.

21. Miroshnychenko-Gusak L. Etnografichna vystavka «Tradycijne vbrannja volynjan ta polishhukiv»: vzajemodija z vidviduvachem / L. Miroshnychenko-Gusak // Volyn's'kyj muzej. Istoriya i suchasnist'. Naukovyj zbirnyk. Vypusk 5. Materialy V vseukrai'ns'koi' naukovo-istoryko-krajeznavchoi' konferencii, prysvjachenoi' 24-j richnyci Nezalezhnosti Ukraïny ta 85-j richnyci stvorennja Volyn's'kogo krajeznavchogo muzeju – Luc'k, 2014. – S.122–125.

22. Motina V. V. Kul'turno-obrazovatel'naja dejatel'nost' muzeev i muzejnaja pedagogika [Elektronnyj resurs] / V. V. Motina // Trudy Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta kul'tury i iskusstv. – 2013. – Rezhym dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/kulturno-obrazovatel'naja-deyatelnost-muzeev-i-muzejnaja-pedagogika-1>.

23. Muzej – shkoli [Elektronnyj resurs] // Volyn's'kyj krajeznavchij muzej. – 2016. – Rezhym dostupu: http://volyn-kraymus.at.ua/index/muzej_shkoli/0-4.

24. Nadol's'ka V. V. Robota z vidviduvachamy u muzejah Volyn's'koi' oblasti: tradycii' ta novicii' / V. V. Nadol's'ka // Volyn's'kyj muzejnyj visnyk: Nauk. zb.: Vyp.6. / uпр-nja kul'tury Volyn. ODA; Volyn. krajezn. muzej; kaf. dokumentoznavstva i muzejn. cpravu SNU ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силук. – Luc'k, 2014. – S.53–56.

25. Nich muzei'v [Elektronnyj resurs] // Hudozhnij muzej u misti Luc'ku. – 2012. – Rezhym dostupu: http://art-lutsk.at.ua/news/novini_nich_muzejiv/2012-05-15-26.

26. Ozerova D. E. Kul'turno-obrazovatel'naja dejatel'nost' muzeev v Rossii i za rubezhom: metodicheskie ukazaniya / D. E. Ozerova; Jarosl. gos. un-t im. P. G. Demidova. – Jaroslavl': JarGU, 2011. – 48 s.

27. Rudavina I. G. Kul'turno-osvitnja dijal'nist' teatral'nyh muzeiv Nadnyprians'koi' Ukraïny: 70–80-і роки ХХ століття / І. Г. Рудавина // Visnyk Nacional'noi' akademii' kerivnyh kadriv kul'tury i mystectv. – 2013. – №3. – S.101–105.

28. Rudyk G. B. Vidviduvachi muzeju jak ob'jekt doslidzhennja / G. B. Rudyk // Muzejnyj prostir. – 2013. – №1. – S.18–21.

29. Synel'nyk I. S. Kul'turno-osvitnja dijal'nist' Chernigiv's'kogo istorychnogo muzeju imeni V. V. Tarnov's'kogo u drugij polovyni XX st. / I. S. Synel'nyk // Storinky istorii: zbirnyk naukovykh prac'. – 2012. – Vyp.34. – S.141–152.

30. U Kolodjazhnomu na Volyni gotujut'sja do «Rizdva u Kosachiv» [Elektronnyj resurs] // Den'. – 2016. – Rezhym dostupu: <https://day.kyiv.ua/uk/news/070116-u-kolodyazhnomu-na-volyni-gotuyutsya-do-rizdva-u-kosachiv>.

31. U Luc'ku provely grandioznu nich u muzei' [Elektronnyj resurs] // VIP. – 2016. – Rezhym dostupu: <http://vip.volyn.ua/articles/u-lucku-mynula-grandiozna-nich-u-muzeji>.

32. Fesenko G. G. Rol' muzei'v u formuvanni kul'turnogo prostoru Ukraïny [Elektronnyj resurs] / G. G. Fesenko – Rezhym dostupu: <https://www.kpi.kharkov.ua/archive/Conferences/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1% B8.pdf>.

33. Shho take muzejnyj prostir Volyni? [Elektronnyj resurs] // Muzejnyj prostir Volyni. – Rezhym dostupu: <http://volyn-museum.com.ua/>.

34. Jurєneva T. Ju. Muзееведение / Т. Ю. Юрєнева. – М.: Академический Проект, 2007. – 560 с.

Bilo L. M., postgraduate, Lesya Ukrainka East European National University (Ukraine, Lutsk), lybchik80@gmail.com

The cultural and educational work of Volyn Local History Museum (1991–2016)

The cultural and educational work of Volyn Local History Museum during 1991–2016 is analysed in the article. The traditional forms of the cultural and educational work of the regional museum, its subsidiaries and departments are analysed: excursions, lectures, exhibitions, history hours, thematic evenings. The attention is paid to the new directions of the work with the museum audience – the

action «The Night at the Museum», creative meetings, masterclasses, regional painted Easter eggs contests, Christmas and New Year's attributes contests, concerts, theatre performances, museum get together evenings, etc. The attention is paid to the work with the children audience, the educational programs for the preschool and pupil audience. The diagrams give the statistics of the excursions' quantity, lectures, stationary and mobile exhibitions and the attendance of the regional museum, its subsidiaries and departments during 1991–2016. The attention is paid to the new museum services for the visitors.

Keywords: museum, museum audience, cultural and educational work, Volyn region.

* * *

УДК 94(477)

Чирков О. А.,
науковий співробітник відділу української етнології,
НДІУ (Україна, Київ), gelovokrych@ukr.net

Українські книжки 2014 р. ЯК РЕАКЦІЯ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА НА ВОЄННУ АГРЕСІЮ КОЛИШНЬОЇ МЕТРОПОЛІЇ

3-поміж неперіодичних книжкових видань українських авторів 2014 р. виокремлено репрезентативну групу таких, що спричинені агресією Російської Федерації проти України, зроблено їх жанровий, тематичний, змістовий огляд. Автор оцінює появу й зміст цих книжок як природну реакцію постколоніального українського суспільства на воєнну агресію колишньої метрополії та необхідну умову для усвідомлення й солідарного подолання викликів, що загострилися чи постали через посилення російської експансії у формі неоголошеної, заперечуваної Москвою війни. Серед них важливе місце посідає необхідність позбутися негативної спадщини колоніального минулого України у суспільній свідомості, необхідність протистояння агресії Російської Федерації у воєнній, економічній, політичній, інформаційній, ідеологічній та інших сферах суспільного буття. Ці книжки важливі, зокрема для переоцінки ставлення українських громадян до Російської Федерації, вироблення ефективної й консолідованої відповіді на новітні виклики. Стаття допоможе читачам збагнути важливість соціальної ролі видань розглянутої тематики, зорієнтуватися серед них.

Ключові слова: експансія, неоколоніалізм, книжкове видання, вироблення відповіді, подолання викликів.

Російський збройний напад на Україну та подальші події викликали швидкі, далекосяжні суспільні наслідки не лише в Україні. Різномісний вплив російської агресії одразу набув регіонального, континентального й глобального поширення. Природною реакцією на агресивну політику і воєнні дії Кремля щодо України стало, 3-поміж іншого, осмислення українським суспільством цього явища та проблем, які поглибилися, чи виникли внаслідок ескалації російської експансії. Це звичайна реакція життєздатного суспільного організму, що не втратило політичний імунітет. Щоправда не весь постколоніальний український соціум виявився спроможним побачити очевидне, усвідомити, що джерело смертельної для нього небезпеки розташоване у московському Кремлі. А певна частина продалася агресору й усіляко йому прислужує.

Реакція на російську агресію відбувається в українському суспільстві активно і в різних формах, зокрема як загальнонаціональний дискурс, як всебічне осмислення нової суспільно-історичної реальності. Цей процес відображається і в різноманітних книжкових виданнях. З початком російської агресії певні теми, традиційні для українського книжкового ринку, актуалізувалися, одержали нове бачення, почали сприйматися читачами інакше. Зріс попит на книги про українсько-російські відносини, про сучасну російську владу, її зовнішню політику. Відповідно почали перевидавати книги цієї тематики, готувати нові праці, переклади іноземних авторів. Зросла актуальність тем про політику СРСР щодо України, українського

національно-визвольного руху і загалом про війни. Вже на початку 2015 р. І. Троскот зазначала, що воєнна тематика для українського читача актуалізувалася, тому на полицях книгарень з'явилися важливі перекладні твори, що у світі були прочитані кількадесять років тому, проте до нас доходять тільки тепер [14]. Але найбільшу увагу українських читачів привертають праці про сучасну російсько-українську війну.

2014 р. почали виходити видання українських авторів про Майдан, про Майдан та початок війни. З часом таких творів ставало більше. Але пріоритет актуальності згодом перейшов до подій на Донбасі. Не з усіма виданнями українських авторів 2014 р. ми ознайомились. Однак прочитані та переглянуті праці достатньо, щоб вважати їх репрезентативною групою. Це дає змогу оцінити явище як один з проявів реакції українського суспільства на воєнну агресію Російської Федерації проти України, краще зорієнтуватися серед видань означеної тематики. З цією метою ми виявили групу неперіодичних видань українських авторів 2014 р., що пов'язані змістом з російською агресією проти України, та зробили їх жанровий, тематичний, змістовий огляд, зазираючи, у певних випадках, у зміст глибше та зважаючи на відгуки читачів. Стаття містить результати дослідження, здійсненого за грантової підтримки Державного фонду фундаментальних досліджень конкурсного проекту (Ф-72/21443) «Історичні передумови та сучасні суспільні наслідки агресії Російської Федерації проти України».

Однією з перших книжок українських авторів, у назві якої згадувалася російсько-українська війна, була праця історика Л. Залізняка «Україна між Сходом і Заходом. Про витоки і суть російсько-української війни 2014 р», яка мала два видання різних видавців [11]. Книга містить статті з історії російсько-українських відносин, які, за задумом автора, мають допомогти зрозуміти глибинне підґрунтя цивілізаційного конфлікту між Європою та Євразією на землях України у 2014 р. Видання розраховане на учасників АТО та усіх, хто цікавиться історією російсько-українського конфлікту.

Видавці позиціонують книгу як наукове видання. На нашу думку, праця має публіцистичну спрямованість і популярний виклад. Про українсько-російські міждержавні відносини у ХХІ ст. в ній інформації небагато. Автор зосереджується переважно на історичному досвіді російсько-українських відносин, оцінках російської зовнішньої політики відомих авторів минулого, стійких особливостях суспільно-історичного розвитку російської держави. Праця, на нашу думку, допомагає захисникам України морально й ідеологічно зберігати боєздатність у протистоянні російським «іхтамнетам» та «заблукалим військовим відпускникам», зацікавлює історією українсько-російських відносин.

Л. Залізняк дійшов висновку, що «російсько-українська війна 2014 р. не є національно-визвольною боротьбою народу Донбасу за свободу від Київської метрополії»; «не є ця війна і пересічним територіальним конфліктом між сусідніми державами»; «це навіть не національно-визвольна боротьба українців за остаточне визволення з тюрми народів»; «війна 2014 р. за своєю суттю є цивілізаційним конфліктом між Європою та Азією, між великими людськими спільнотами з принципово різними ментальностями, культурними